

2. ביטוח זיקנה ושאיירים

א. כללי

קצבאות הזיקנה והשאיירים מהוות את הרובד הראשון של מערכת הפנסיה בישראל ומבטיחות הכנסה בסיסית למבוטח הקשיש ולשאייריו לאחר פטירתו. פנסיה מעבודה מהווה את הרובד השני של מערכת הפנסיה, ויחד עם קצבת הזיקנה והשאיירים הן נועדו להבטיח לאנשים בעת פרישה וזיקנה רמת חיים מינימלית סבירה (ראו פרק 4 [2], ביטוח זיקנה ושאיירים, סקירה שנתית 2007).

קצבת הזיקנה משולמת לכל מבוטח באופן אוניברסלי וללא מבחן הכנסות בגיל הזכאות (הגיל המוחלט), ובגיל הפרישה (הגיל המותנה) רק אם עמד במבחן הכנסות מעבודה ומהון. עד יוני 2004, גיל הפרישה (המותנה) היה 60-64 לנשים ו-65-69 לגברים. באמצע 2004 הוחל ביישום חוק גיל הפרישה שבמסגרתו הועלה בהדרגה גיל הזכאות לקצבת זיקנה לגברים ולנשים: גיל הפרישה (המותנה) לקצבת זיקנה לגברים הועלה מ-65 ל-67, ולפיכך זכאותם בגילים 67-69 מותנית במבחן הכנסות. גיל הזכאות (המוחלט) לגברים לא השתנה. גיל הפרישה (המותנה) לנשים הועלה מ-60 ל-64 בשני שלבים: תחילה הועלה ל-62, ולפי חוק גיל הפרישה שנחקק ב-2004 לאחר הפסקה של 3 שנים היה אמור להעלות ל-64, אך בשנת 2011 החליטה הכנסת לדחות את המשך העלאת גיל הפרישה לנשים בחמש שנים. התהליך ההדרגתי של העלאת גיל הפרישה לנשים מגיל 62 ל-64 יתחדש שוב בשנת 2017 לאחר הפסקה של שמונה שנים. גיל הזכאות (המוחלט) לנשים הועלה בהדרגה בחוק גיל הפרישה מ-65 ל-70. בשנת 2012, לאחר הפסקה של 3 שנים שבה היה גיל זה 67, הוא עלה ל-67 וארבעה חודשים.

לקצבת הזיקנה הבסיסית משולמות תוספות בעבור בן/בת זוג וילדים שנמצאו תלויים במבוטח או במבוטחת (לפי קריטריונים הקבועים בחוק כדוגמת מבחן הכנסות), וכן תוספת ותק ותוספת דחיית קצבה. כמו כן, החל באפריל 2008 משולמת תוספת מיוחדת בעבור מבוטח שמלאו לו 80 שנה. **תוספת הוותק** משולמת לכל מי שהיה מבוטח יותר מ-10 שנים ושיעורה 2% מהקצבה לכל שנת ביטוח שמעבר ל-10 השנים הראשונות ולא יותר מ-50%. **תוספת דחיית הקצבה** מוענקת למי שדחה את קבלת הקצבה לטווח הגילים שבהם נערך מבחן הכנסות מעבודה או מהון (מהגיל המותנה ועד לגיל המוחלט), עקב השתכרות מעבודה. תוספת זו שיעורה 5% מהקצבה בעבור כל שנה של דחיית הקצבה. שיעור **התוספת המיוחדת בעבור מבוטח שמלאו לו 80 שנה** הוא 1% מ"הסכום הבסיסי".¹

קצבת השאיירים משולמת לשאייריו של מבוטח או מבוטחת לאחר פטירתם. לקצבה הבסיסית משולמות תוספת בגין ילדים שהוגדרו כתלויים ותוספת ותק, והחל באפריל 2008 גם תוספת בעבור שאיר שמלאו לו 80 שנה כאמור לעיל. אלמן מוגדר כזכאי לקצבת שאירים כל עוד יש עמו ילדים או שהוא עומד במבחן הכנסות כנדרש בחוק.

השלמת הכנסה לקשישים ולשאיירים משולמת למקבלי קצבאות זיקנה או שאירים חסרי הכנסה או שהכנסתם נמוכה, עד סכום הקצבה המוגדרת בחוק הבטחת הכנסה לאוכלוסייה זו ולפי הכללים המופיעים בחוק.

גמלאות שלא לפי חוק הביטוח הלאומי - המוסד לביטוח לאומי משלם לזקנים ולשאיירים שאינם זכאים לקצבה על פי חוק הביטוח הלאומי קצבאות מיוחדות, הממומנות במלואן בידי הממשלה. זכאים לגמלאות אלה בעיקר עולים שביום עלייתם היו מעל גיל הפרישה (בהתאם לחוק גיל הפרישה), ולכן הם אינם מבוטחים על-פי חוק הביטוח הלאומי. שיעורי הקצבאות הבסיסיות

המשולמים להם זהים לשיעורי הקצבה לפי חוק, והזכאות מותנית בדרך כלל במבחן הכנסות. לקצבאות אלה אין משולמת תוספת ותק ותוספת דחיית קצבה, אך החל באפריל 2008 משולמת כאמור תוספת בעבור זכאי שמלאו לו 80 שנה. השלמת ההכנסה המרבית למקבלי הקצבאות האלה שווה לזו המשולמת למקבלי הקצבאות לפי החוק. השינויים בגיל הזכאות לקצבה לפי חוק חלים גם על מקבלי קצבה שלא לפי חוק.

שירות הייעוץ לקשיש - במסגרת הביטוח הלאומי פועל מאז ראשית שנות השבעים שירות הייעוץ לקשיש - מתנדבים קשישים תומכים בקשישים אחרים. זו עוד פעילות של המוסד בקהילה, נוסף על פעילות הקרנות בפיתוח שירותים לאוכלוסיות מגוונות בחברה בישראל.² בשנת 2012 פעלו במסגרת השירות כ-4,400 מתנדבים בממוצע לחודש והתקיימו כ-370 אלף ביקורי בית. השירות טיפל בכ-153 אלף פניות לייעוץ.

מענק פטירה - משולם בעבור זכאי לקצבת זיקנה או שאירים (לפי חוק הביטוח הלאומי) שהניח אחריו בן זוג ובהיעדר בן זוג ילד כהגדרתו בחוק הביטוח הלאומי.

דמי קבורה - כל נפטר בישראל זכאי להיות מובא לקבורה ללא תשלום. המוסד לביטוח לאומי משלם דמי קבורה האמורים לכסות את הוצאות יום הקבורה, בעבור כל נפטר שמובא לקבורה בישראל בידי חברת קבורה בעלת רישיון מתאים. באוכלוסיות הנוהגות לקבור שלא על-ידי חברות קבורה ניתנת אפשרות לקבל דמי קבורה אלה באופן אישי. תעריף דמי הקבורה מסווג לפי גיל הנפטר וגודל היישוב שבו עוסקת חברת הקבורה. חברת הקבורה רשאית במצבים מסוימים לגבות תשלום עבור קבורה (רכישת קבר בחיים, רכישה לאחר פטירה בחלקה מיוחדת וקבורה בבית עלמין סגור). אם מספר הקבורות בתשלום גבוה מהשיעור הנקוב בתקנות, חברת הקבורה זכאית לתשלומים מופחתים. בשנת 2012 שולמו דמי קבורה בעבור כ-41 אלף קבורות.

ב. שינויי חקיקה

1. שינויי חקיקה בשיעורי קצבאות זיקנה ושאירים

- **קצבאות לפי חוק הביטוח הלאומי** - בחוק ההתייעלות הכלכלית לשנת 2009 נקבע שקצבאות הזיקנה והשאירים הבסיסיות יגדלו בהדרגה עד שנת 2011 בשיעור של כ-7.3%. הקצבאות גדלו כך שנשמר הפער (בשיעור של 1% מהסכום הבסיסי) בין הקצבאות למי שטרם מלאו לו 80 שנה לבין מי שכבר מלאו לו 80.
- באוגוסט 2009 היתה הקצבה ליחיד 17% מהסכום הבסיסי, בינואר 2010 היא גדלה ל-17.35% ובינואר 2011 ל-17.7% מהסכום הבסיסי. הקצבאות לשאר הרכבי המשפחה גדלו אף הן בהתאם.
- גידול זה בשיעור הקצבה מתווסף לגידול בשיעורי הקצבה בשנים האחרונות. ביולי 2006 עלתה הגמלה מ-16% מהסכום הבסיסי ל-16.2%, באפריל 2008 מ-16.2% ל-16.5% ועוד תוספת של 1% מהסכום הבסיסי למי שמלאו לו 80 שנה. ב-2009 הסתכם שיעור הגידול בקצבאות הזיקנה והשאירים בכ-3%, בינואר 2010 בכ-2.1%, ובינואר 2011 הושלמה התוספת ל-7.3%.
- **קצבאות זיקנה ושאירים לרבות השלמת הכנסה** גדלו אף הן בהתאם לגידול בקצבה הבסיסית. בנוסף החל בחודש אוגוסט 2009 נוספה קבוצת גיל של בני 70-79 ושולמה להם תוספת בסכום של כ-120 ש"ח ליחיד וכ-180 ש"ח למי שיש עמו תלויים (תוספת זו כוללת

2 תיאור שירות הייעוץ לקשיש על יעדיו ופעילותו המגוונת מפורט בסקירה השנתית של המוסד לביטוח לאומי לשנת 2005.

גם את הגידול בקצבה הבסיסית). לבני 80 ויותר שולמה תוספת בסכום של ש"ח ליחיד ו-107 למי שיש עמו תלויים. ב-2010 וב-2011 שיעור הקצבה הכוללת השלמת הכנסה גדל בהתאם לגידול בקצבה הבסיסית.

הקצבה ליחיד הזכאי להשלמת הכנסה היתה מינואר 2010 29.9% מהסכום הבסיסי למי שטרם מלאו לו 70, 30.7% לבני 70-79 ו-32.1% למי שמלאו לו 80 שנה. מינואר 2011 שיעוריה 30.3%, 31.2% ו-32.6% מהסכום הבסיסי בהתאמה.

יש לציין שהגדלת שיעורי הקצבה הכוללת השלמת הכנסה מתווספת לגידול בשיעורי קצבה זו שחלו בשנים האחרונות. הקצבה ליחיד שהיתה 25% מהסכום הבסיסי עד יוני 2005 גדלה ל-27.3% ביולי 2005, ל-28.5% ביולי 2006 ול-28.8% באפריל 2008. שיעורה למי שמלאו 80 שנה היה עד אוגוסט 2009 30.8% מהסכום הבסיסי.

2. שינויי חקיקה בתנאי הזכאות לקצבאות

- **הוארכה תקופת התשלום למפרע (רטרואקטיבית) לתובעים קצבת זיקנה לאחר גיל הזכאות:** אפשר לשלם למפרע עד 48 חודשים לכל היותר בגיל הזכאות, ובהם עד 12 חודשים גם בגיל הפרישה. התיקון חל על תביעות שהוגשו מ-1.2.2008 ואילך.
- **תשלום תוספת השלמת הכנסה לנשים השוהות במקלטים לנשים נפגעות אלימות:** נשים השוהות במקלט לנשים נפגעות אלימות יהיו זכאיות לתשלום תוספת השלמת הכנסה תחת תנאים מוגדרים מראש ובתנאי שקיבלו תוספת להשלמת הכנסה בחודש שקדם לשהותן במקלט.
- **בוטלה ההוראה כי בעלות או שימוש קבוע ברכב שוללים את הזכות לגמלה להבטחת הכנסה ונקבע לה הסדר חלופי:** הכנסה חודשית תיזקף מרכב ששווי אינו עולה על 40,000 ש"ח. בעלי רכב ששווי מעל סכום זה לא יהיו זכאים לגמלה להבטחת הכנסה או לתוספת להשלמת הכנסה (חוץ מבעלי רכב לצרכים רפואיים או רכב ניידות). ההכנסה שתיזקף תפחית את תוספת השלמת הכנסה. ההכנסה הנוקפת שיעורה 3% מערך הרכב שמעל לערך רכב שאינו מובא בחשבון. ערך הרכב שאינו מובא בחשבון גבוה יותר למי שעובד (הכנסתו מעבודה מעל ל-17% מהשכר הממוצע), 17,000 ש"ח לעומת 9,000 ש"ח לאחר.
- **תוקן חוק הבטחת הכנסה בנושא זקיפת הכנסה מנכסים:** שווי הכנסה מנכס יהיה לפי סוג הנכס (פיננסי או נדל"ן), בהתחשב בשווי הנכס בשיעור תשואה המתאים לתנאי השוק ובתוספת מדורגת נוספת, הרכב המשפחה וגיל התובע. שיעור התשואה לנכס פיננסי נקבע לפי שיעור המק"מ ל-12 חודשים המפורסם על-ידי בנק ישראל. התשואה לנדל"ן: קרקע חקלאית 0%, נכס למגורים 3% ונכס מסחרי 5%. מדרגות התוספת הנוספת ושיעורן הנע בין 1.5% ל-5% מפורטות בתקנות. כמו כן, נקבע מנגנון עדכון שנתי של שיעור התשואה שעל פיו יחושב שווי ההכנסה שתיזקף.
- **הורחבו התנאים לתשלום קצבת זיקנה לכל עקרות הבית.** החל ב-1996 עקרת בית (אישה נשואה שכן זוגה מבוטח ושאינה עובדת ואינה עובדת עצמאית) ואלמנה המקבלת קצבת שאירים או קצבת תלויים שאינה עובדת ואינה עובדת עצמאית (אלמנה בת קצבה) אשר נולדו מ-1931 ואילך והיו תושבות ישראל במשך 5 שנים לפני גיל הזכאות, זכאיות לקצבת זיקנה בגיל הזכאות. החל בינואר 2013 גם עקרת בית ואלמנה בת קצבה שנולדו מוקדם יותר, לפני 1931, יוכלו להיות זכאיות לקצבת זיקנה באותם תנאים.

קצבת זיקנה לעקרות בית ולאלמנות בנות קצבה

בתחילת 1996 נכנס לתוקפו תיקון מס' 7 לחוק הביטוח הלאומי שלפיו עקרת בית או אלמנה המקבלת קצבת שאירים או קצבת תלויים (מכוחו של מבוטח שנהרג עקב פגיעה בעבודה) והן אינן עובדות ואינן עובדות עצמאיות, יהיו זכאיות לקצבת זיקנה בזכות עצמן. לקצבה יהיו זכאיות מי שנולדו לאחר 31.12.1930 (שכאשר הוחל החוק היו בנות 65 או פחות) ובתנאי שהיו תושבות ישראל במשך 5 שנים לפחות לפני גיל הזכאות.

עקרת הבית לעניין קצבת זיקנה היא אישה נשואה, חוץ מעגונה, שבן זוגה מבוטח בביטוח זיקנה ושאירים לפי חוק הביטוח הלאומי ומתקיימים בה התנאים האלה: היא אינה עובדת ואינה עובדת עצמאית ולא צברה די שנות ביטוח כעובדת מבוטחת לצורך זכאות לקצבת זיקנה. לקצבה זכאיות גם אלמנות הזכאיות לקצבת שאירים או קצבת תלויים ושמקיימים בהם התנאים שלעיל (להלן - **אלמנה בת קצבה**).

קצבת הזיקנה שעקרות בית ואלמנות כאמור זכאיות לה, היא קצבה בסיסית ללא התוספות (תוספת ותק, תוספת דחיית קצבה ותוספת תלויים). בני הזוג של עקרות בית אינם זכאים לקצבת שאירים לאחר פטירתן, אך זכאים למענק פטירה וילדיהן זכאים לקצבת שאירים.

עקרות בית ואלמנות בנות קצבה שזכאיות לקצבת שאירים אינן זכאיות לשילוב של קצבת זיקנה ומחצית קצבת שאירים לאחר פטירת בן הזוג, כפי שזכאים שאר מקבלי קצבאות זיקנה ושאירים, אך יכולות לבחור בקצבה הגבוהה מבין השתיים.

במהלך השנים הוגשו הצעות חוק רבות להרחבת הזכאות לקצבת זיקנה גם לעקרות בית ולאלמנות בנות קצבה מבוגרות יותר. בכנסת ה-17 הוגשו שתי הצעות חוק להרחבת תחולתו של התיקון ובכנסת ה-18 הוגשו שלוש הצעות נוספות. בשנת 2012 הורחבה תחולת תיקון מס' 7, כך שהזכאות לקצבה תחול על כלל עקרות הבית והאלמנות בנות קצבה, לרבות מי שהגיעו לגיל הזכאות לפני שהתיקון נכנס לתוקפו, כלומר נשים שנולדו לפני 1931. התיקון (מס' 138) שהוחל ב-1.1.2013, מרחיב את הזכאות לנשים בנות 82 ויותר.

התיקון נועד להרחיב את זכויותיהן של עקרות הבית והאלמנות, אך הזכאות לקצבת זיקנה עשויה להשפיע על הזכאות לתוספת השלמת הכנסה - המשולמת למי שהכנסתו מעבודה, מפנסיה או ממקור אחר נמוכה מרמת ההכנסה המינימלית לקיום כפי שנקבע בחוק. התוספת מזכה את מקבליה בהנחות שונות, בהן הנחה בתרופות, דמי ביטוח בריאות מופחתים והנחה בתשלומי ארנונה וחשמל.

תוספת השלמת הכנסה משולמת למשפחה ונקבעת לפי הכנסות בני הזוג. קצבת הזיקנה נחשבת להכנסה לצורך מבחן ההכנסות, ולכן תשלומה עשוי לגרום לעיתים להפסקת הזכאות להשלמת הכנסה לאור הגדלת הכנסות המשפחה מהקצבה. בעוד שלפני התיקון היה בן הזוג זכאי לקצבת זיקנה הכוללת תוספת לבת זוג, לאחריו יהיה זכאי כל אחד מבני הזוג לקצבת זיקנה בזכות עצמו (לוח 2). שלילת הזכאות לתוספת השלמת הכנסה עשויה לגרום אובדן הזכאות לחלק מההטבות הנלוות, וכך ההכנסה הפנויה של המשפחה תקטן. לכן נקבע בתיקון כי בני זוג שהיו זכאים להטבות נלוות כמקבלי תוספת השלמת הכנסה יוסיפו להיות זכאים להן למרות הפסקת זכאותם לתוספת זו.

לאלמנות הזכאיות לקצבת שאירים משולמת קצבת שאירים לפי שנות הוותק שצבר בן הזוג ותוספת בעבור ילדים (כהגדרתם בחוק), התלויים בהן. לפיכך מרביתן זכאיות לקצבת שאירים שסכומה גבוה יותר מסכום קצבת הזיקנה שהן זכאיות לו לפי התיקון. אנו מניחים שלאור נתונים אלה רובן יבחרו בקצבת השאירים המשולמת להן מכוחו של בן הזוג ולא בקצבת הזיקנה המשולמת להן בעד עצמן.

להלן דוגמאות של סכומי קצבאות זיקנה לעקרות בית ואלמנות הזכאיות לקצבת שאירים לפני התיקון בחוק ולאחריו (במחירי 2013, לוחות 1-4).

לוח 1

עקרות בית: קצבת זיקנה* ללא תוספת השלמת הכנסה (ש"ח)

קצבה עם תוספות ותק ודחיית קצבה מרביות		קצבה ללא תוספות ותק ודחיית קצבה		מרכיבי הקצבה
לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	
1,587	1,587	1,587	1,587	קצבת זיקנה לבן הזוג בן 80 ויותר
0	755	0	755	תוספת בעבור בת הזוג
1,389	2,049	0	0	תוספת ותק (50%) ותוספת דחיית קצבה (25%)
1,587	לא רלוונטי	1,587	לא רלוונטי	קצבת זיקנה לעקרת בית עם תוספת לבנות 80 ויותר
4,563	4,391	3,174	2,342	סך הכל לזוג

* סכום הקצבה בשנת 2013.

התיקון מוסיף למשפחות של עקרות בית שאינן זכאיות לתוספת השלמת הכנסה (לוח 1) סכום של 172-832 ש"ח לחודש בהתאם לתוספות שבן הזוג זכאי להן (לא כולל תוספת השלמה לנכות). ככל שסכום התוספות של בן הזוג קטן יותר, התוספת המשפחתית הנובעת מהתיקון גדולה יותר. משפחות של עקרות בית אשר בן זוגן מקבל תוספת ותק מרבית ותוספת דחיית קצבה של 20% (לוח 2) אינן זכאיות לתוספת השלמת הכנסה לאחר התיקון, אך יוכלו לשמור על הזכאות להטבות הנלוות.

אלמנה הזכאית לקצבת שאירים ואינה זכאית להשלמת הכנסה (לוח 3) - בחירתה תושפע מהתוספות שהיתה זכאית להן בקצבת שאירים מכוחו של בן זוגה. ככל שגדל סכום תוספת הוותק גדל הפער בין קצבת השאירים לקצבת הזיקנה. עוד יש לזכור, כי אלמנה עם ילדים שתבחר בקצבת זיקנה לא תהיה זכאית לתוספת בעבור ילדיה, שאולי היתה זכאית לה בקצבת השאירים.

אלמנה המקבלת קצבת שאירים וזכאית לתוספת השלמת הכנסה (לוח 4) לא תאבד את זכאותה להשלמת הכנסה אם תבחר בקצבת הזיקנה, אף אם בן זוגה היה זכאי לתוספת ותק מרבית. לסיכום, תיקון 138 שהוחל בתחילת 2013 מרחיב את הזכאות לקצבת זיקנה לכלל עקרות הבית והאלמנות בנות קצבה ללא תלות בשנת לידתן. התיקון נועד להיטיב עם מי שנולדו לפני שנת 1931, ולכן מי שהיו זכאיות לתוספת להשלמת הכנסה לפני התיקון שומרות על זכאותן להטבות הנלוות גם אם הכנסתן גדלה בעקבות קצבת הזיקנה והן אינן זכאיות עוד להשלמת הכנסה. בכך מבטיח התיקון שההכנסה הפנויה של המשפחה תישמר ולא תישחק.

לוח 2

עקרות בית: קצבת זיקנה* עם תוספת השלמת הכנסה (ש"ח)

קצבה עם תוספות ותק מרבית ודחיית קצבה		קצבה ללא תוספות ותק ודחיית קצבה		מרכיבי הקצבה
לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	
1,587	1,587	1,587	1,587	קצבת זיקנה לבן הזוג עם תוספת לבני 80 ויותר
0	755	0	755	תוספת בעבור בת הזוג
1,270	1,874	0	0	תוספת ותק (50%) ותוספת דחיית קצבה (20%)
1,587	לא רלוונטי	1,587	לא רלוונטי	קצבת זיקנה לעקרת בית עם תוספת לבנות 80 ויותר
לא זכאי	170	1,212	2,044	תוספת השלמת הכנסה
4,444	4,386	4,386	4,386	סך הכל לזוג

* סכום הקצבה בשנת 2013.

לוח 3

אלמנות: קצבת שאירים* ללא תוספת השלמת הכנסה (ש"ח)

קצבה עם תוספת ותק מרבית		קצבה ללא תוספת ותק		מרכיבי הקצבה
לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	
0	1,587	0	1,587	קצבת שאירים עם תוספת לבנות 80 ויותר
0	794	0	0	תוספת ותק (50%)
1,587	לא רלוונטי	1,587	לא רלוונטי	קצבת זיקנה לעקרת בית עם תוספת לבנות 80 ויותר
1,587	2,381	1,587	1,587	סך הכל ליחיד

* סכום הקצבה בשנת 2013.

לוח 4

אלמנות: קצבת שאירים* עם תוספת השלמת הכנסה (ש"ח)

קצבה עם תוספת ותק מרבית		קצבה ללא תוספת ותק		מרכיבי הקצבה
לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	לאחר התיקון ב-2012	לפני 1996	
0	1,587	0	1,587	קצבת שאירים עם תוספת לבנות 80 ויותר
0	794	0	0	תוספת ותק (50%)
1,587	לא רלוונטי	1,587	לא רלוונטי	קצבת זיקנה לעקרת בית עם תוספת לבנות 80 ויותר
1,374	581	1,374	1,374	תוספת השלמת הכנסה
2,961	2,961	2,961	2,961	סך הכל ליחיד

* סכום הקצבה בשנת 2013.

ג. מקבלי הקצבאות

1. מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים בלבד

בשנת 2012 שילם המוסד לביטוח לאומי קצבאות זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי וקצבאות זיקנה מיוחדות לכ-701 אלף קשישים, וכן קצבאות לכ-101 אלף שאירים בממוצע בחודש. עם מקבלי קצבאות הזיקנה נמנו כ-96.2 אלף קשישים שקיבלו קצבת זיקנה מלאה ומחצית קצבת שאירים (סעיף 3 להלן) וכ-42.2 אלף קשישים נכים שקיבלו השלמה לקצבת נכות (סעיף 4 להלן). מספר המקבלים קצבת זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי גדל ב-2012 ב-4.3% ומספר המקבלים קצבת שאירים בלבד (לפי חוק הביטוח הלאומי) ירד בשיעור של 0.7%.

מספר המקבלים קצבאות שלא לפי חוק הביטוח הלאומי הוסיף לרדת בשנת 2012 בשיעור של 5.4%, לאחר ירידה של 5.0% ב-2011 ושל 4.8% ב-2010. חלקם של מקבלי הקצבאות המיוחדות בכלל המקבלים קצבאות זיקנה ושאיירים גדל מ-8.4% ב-1990 ל-18.7% ב-1996. מ-1997 ירד שיעור זה בהדרגה עד 7.7% בשנת 2012. התפתחות זו היא המשך של מגמת ההאטה בקצב הגידול של אוכלוסייה זו מהמחצית השנייה של שנות התשעים. מגמות אלו הן תוצאה של הירידה במספר העולים שעלו בגיל מבוגר לישראל ושל התמותה בקרב הקשישים העולים, הצפויות להוסיף ולהקטין את היקף האוכלוסייה הזו בחלוף השנים. סך כל המקבלים קצבאות זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי ושלא לפיו גדל ב-2012 ב-3.4%, ומספרם של כל המקבלים קצבאות זיקנה ושאיירים גדל בשיעור של 2.9%, שיעורי גידול הזהים לנתוני השנה הקודמת.

לוח 1

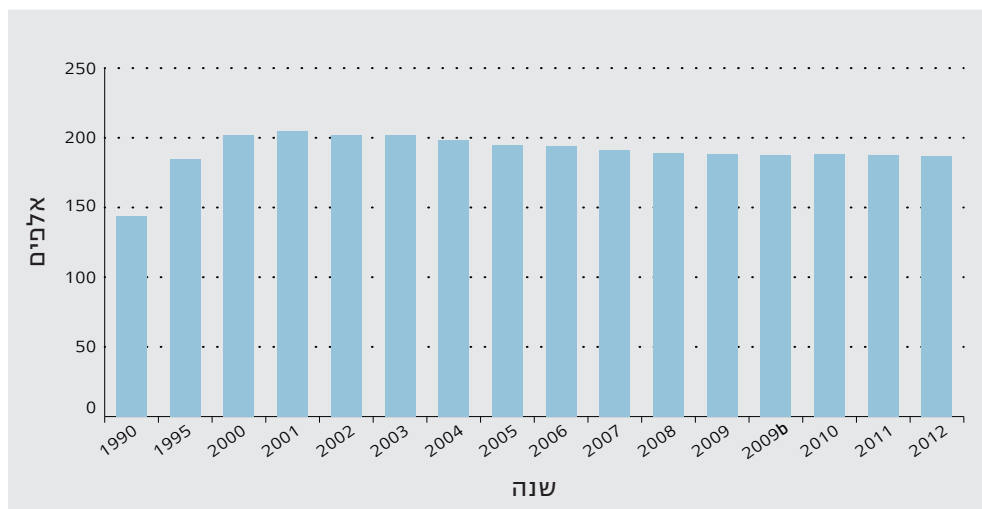
מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים לפי סוג הקצבה ובסיס החוק (ממוצע לחודש), 2012-2010

שיעור גידול שנתי		מספר המקבלים (ממוצע)			סך הכל
2012	2011	2012	2011	2010	
2.9	2.9	802,491	780,107	758,490	זיקנה
					סך הכל
3.4	3.4	701,289	678,134	656,034	לפי חוק הב"ל
4.3	4.3	640,110	613,476	587,949	לא לפי חוק הב"ל
-5.4	5.0	61,178	64,658	68,085	שאיירים
					סך הכל
-0.8	0.5	101,202	101,973	102,456	לפי חוק הב"ל
-0.7	0.4	101,842	101,590	102,026	לא לפי חוק הב"ל
-6.0	11.1	360	383	431	

2. מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים בתוספת השלמת הכנסה

מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים, שאין להם מקורות הכנסה נוספים או שהכנסתם ממקורות נוספים נמוכה ביותר, זכאים לקבל השלמה לקצבתם מכוח חוק הבטחת הכנסה. מספר המקבלים השלמת הכנסה בשנים 1990-2001 גדל בהתמדה בעקבות הצטרפותם של עולים חדשים רבים למערכת, ומ-2008 הוא ירד בהדרגה (תרשים 1), בעיקר כתוצאה מהירידה במספר העולים המקבלים קצבאות מיוחדות.

תרשים 1
מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים בתוספת השלמת הכנסה
(אלפים, ממוצע לחודש), 2012-1990*

* עד 2009 מקבלי קצבאות מפוצלות נמנו כיחידה נפרדת ומשנת 2010 - כיחידה אחת. כדי לאפשר השוואה על פני זמן, נתוני 2009 מופיעים בשתי הצורות (2009 - כיחידה נפרדת, 2009b כיחידה אחת).

לוח 2
מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים לפי סוג הקצבה ומספר התלויים*, דצמבר 2012

שלושה תלויים ויותר	שני תלויים	תלוי אחד	ללא תלויים	סך הכל	סוג הקצבה
4,570	6,079	67,078	689,669	813,947	קצבת זיקנה ושאיירים - סך הכל
21.0	21.8	38.9	21.1	23.0	% המקבלים השלמת הכנסה
1,182	2,104	43,964	606,398	653,648	קצבת זיקנה לפי חוק הב"ל
50.4	34.5	39.6	13.8	15.7	% המקבלים השלמת הכנסה
156	182	10,709	48,594	59,641	קצבת זיקנה שלא לפי חוק הב"ל
94.2	90.7	91.8	94.7	94.1	% המקבלים השלמת הכנסה
3,085	3,790	7,990	85,654	100,319	קצבת שאירים לפי חוק הב"ל
10.5	14.7	14.7	30.2	27.8	% המקבלים השלמת הכנסה
16	14	32	277	339	קצבת שאירים שלא לפי חוק הב"ל
62.5	57.1	65.6	67.2	66.4	% המקבלים השלמת הכנסה

* כולל בן זוג או ילדים - בויקנה, וילדים - בשאיירים.

מספר מקבלי השלמת הכנסה קטן במעט ב-2012 - 186.8 אלף מקבלים בממוצע לחודש לעומת 187.3 אלף ב-2011 - ובכך ירד מתחת לרמתו ב-1996. שיעורם בכלל מקבלי הגמלה ירד אף הוא במעט, מ-24% ב-2011 ל-23.3% בשנה זו.

לוח 2 מציג את אחוז המקבלים תוספת השלמת הכנסה לפי סוג הקצבה ומספר התלויים (שעל פיו נקבעת רמת הקצבה) בדצמבר 2012. אחוז הזכאים להשלמת הכנסה בקרב כלל מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים בדצמבר 2012 הגיע ל-23.0% לעומת 23.7% בדצמבר 2011. אחוז המקבלים השלמת הכנסה בקרב מקבלי קצבת זיקנה לפי חוק ירד במעט והגיע ל-15.7%, ובקרב מקבלי קצבת שאיירים לפי חוק נשאר כשהיה ב-2011 -27.8%.

כצפוי אחוז מקבלי השלמת הכנסה היה גבוה ביותר בקרב מקבלי קצבאות זיקנה ושאיירים שלא לפי חוק הביטוח הלאומי, שעימם נמנים בעיקר העולים החדשים: 94.1% ממקבלי קצבת זיקנה אלה ו-66.4% ממקבלי קצבת שאיירים אלה בדצמבר 2012 היו זכאים להשלמת הכנסה. קצבאות זיקנה ושאיירים המשולמות שלא לפי חוק הביטוח הלאומי מותנות במבחן הכנסות, ולכן אין זה מפתיע ששיעור הזכאים להשלמת הכנסה בקרב העולים גבוה מאוד. למרות שיעורם הגבוה בקרב מקבלי קצבת זיקנה מיוחדת מסתמנת ירידה בשיעור מקבלי השלמת הכנסה אף בקרב מקבלי קצבאות אלה. בדצמבר 2011 היה שיעורם 94.4% מבין מקבלי קצבת זיקנה מיוחדת ו-69.1% בין מקבלי קצבת שאיירים מיוחדת.

יש לציין שבשנים 2000-2006 ירד שיעור מקבלי קצבת השלמת הכנסה בקרב מקבלי קצבת זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי (לוח 3). העלאת שיעור הקצבה הכוללת השלמת הכנסה בשנים האחרונות (סעיף ב' לעיל) לקבוצות הגיל השונות תרמה לעלייה בשיעור הזכאים לקצבה זו מ-2006 עד 2010 ולאחר מכן חלה ירידה. הנתונים המצטברים מלמדים כי בשנים שבהן חל גידול בקצבה בלט הגידול במספר הזכאים לה (למשל, 2006, 2008, 2009, 2010).

לוח 3

מקבלי קצבת זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי עם השלמת הכנסה (ממוצע לחודש), 2004-2012

שנה	סך הכל	מקבלי קצבת זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי	
		מתוכם: מקבלי השלמת הכנסה	שיעור מקבלי השלמת הכנסה
2004	527,363	81,271	15.4
2005	528,273	81,288	15.4
2006	539,265	84,127	15.6
2007	544,630	85,817	15.8
2008	555,508	88,011	15.8
*2009	570,854	91,139	16.0
**2009	568,424	90,288	15.9
2010	587,949	94,438	16.1
2011	613,476	97,598	15.9
2012	640,110	100,884	15.8

* מקבלי קצבאות מפוצלות נמנים כיחידה נפרדת.
** מקבלי קצבאות מפוצלות נמנים כיחידה אחת.

3. מקבלי קצבת זיקנה ומחצית קצבת שאירים

מבין מקבלי קצבאות זיקנה ושאירים יש המקבלים את שני סוגי הגמלה - זיקנה ושאירים (להלן **שתי הקצבאות**). קצבת הזיקנה משולמת מכוח הביטוח של המבוטח בזיקנה, ואילו קצבת השאירים מכוח ביטוחו של בן הזוג בשאירים. ללא קשר לאיזו קצבה היתה הזכאות הראשונית, מי שזכאי לשתי הקצבאות מקבל את מלוא קצבת הזיקנה שהוא זכאי לה ומחצית מקצבת השאירים שהוא זכאי לה. לשתי הקצבאות זכאים רק מקבלי קצבה **לפי חוק**. מקבלי קצבה **שלא לפי חוק** מקבלים את קצבתם מכוח הסכם ולא מכוח זכויות ביטוח בענף זיקנה ושאירים.

בדצמבר 2012 היו זכאים לשתי הקצבאות 97,680 אלמנות ואלמנים, 94.3% בהם נשים (לוח 4), שהם 14.9% מכלל המקבלים קצבאות זיקנה לפי חוק. שיעורן הגבוה של נשים אינו מפתיע, מכמה סיבות: (א) אחוז הגברים המבוטחים גבוה מאחוז הנשים המבוטחות: רק נשים המבוטחות כעובדות מקנות ביטוח לבן זוגן בקצבת שאירים (עקרות הבית אינן מקנות לבני זוגן ביטוח), בעוד שהגברים מקנים כולם זכאות לביטוח לבנות זוגם. (ב) הזכות לקצבת שאירים לגבר אלמן ללא ילדים תלויה במבחן הכנסות. (ג) נשים נישאות בדרך כלל לגברים מבוגרים מהן, ותוחלת החיים שלהן גבוהה מזו של הגברים. משום כך נפוץ יותר המצב שבו הנשים הן הזכאיות לשתי הקצבאות.

שיעור הגידול של מקבלי מחצית קצבת שאירים נמוך משיעור הגידול בסך מקבלי קצבת הזיקנה לפי חוק (3.2% ו-4.3% שנתי בהתאמה). בדצמבר 2012 היתה הרמה הממוצעת של שתי הקצבאות יחד כ-3,034 ש"ח, כשליש ממנה היא קצבת שאירים. רמת שתי הקצבאות הממוצעת שהגברים זכאים לה גבוהה יותר מאשר קצבתן של הנשים, משום שלרוב קצבת הזיקנה שלהם גבוהה יותר עקב תוספת ותק ותוספת דחיית פרישה גבוהות יותר.

כצפוי, שיעור מקבלי השלמת הכנסה בקרב מקבלי שתי הקצבאות אינו גבוה - 7.6% בלבד, מאחר שסכום שתי הקצבאות לכשעצמו גבוה בדרך כלל מסכום הקצבה עם השלמת הכנסה. שיעור הגברים מקבלי השלמת הכנסה כמעט כפול משיעור הנשים, משום שאלמנים (ללא ילדים קטינים) עמדו במבחן הכנסות לצורך זכאותם לקצבת השאירים לעומת האלמנות שהיו פטורות ממנו. מאחר שרק אלמנים העומדים בתנאי מבחן ההכנסות זכאים לקבל קצבת שאירים, מצבם הכלכלי של האלמנים מקבלי קצבת שאירים נוטה להיות חמור יותר מזה של האלמנות שאינן חייבות במבחן זה כתנאי לקבלת הקצבה. זאת ועוד: נשים זכאיות בדרך כלל לקצבת שאירים בסכום הגבוה יותר משל הגברים (1,044.6 ש"ח לעומת 888.5 ש"ח), עקב מספר שנות ותק גדול יותר שצברו בני זוגן.

גילם הממוצע של מקבלי שתי הקצבאות גבוה מגיל כלל הזכאים לקצבת זיקנה לפי חוק: גברים 79.6 שנים לעומת 76.4 בהתאמה, ונשים - 77.9 לעומת 72.5 בהתאמה.

לוח 4

מאפיינים של מקבלי קצבת זיקנה ומחצית קצבת שאירים לפי מין, דצמבר 2012

נשים	גברים	סך הכל	
92,088	5,592	97,680	מספר מקבלים
7.3	12.9	7.6	אחוז מקבלי השלמת הכנסה
3,028.4	3,121.8	3,033.8	קצבה ממוצעת (ש"ח)
1,044.6	888.5	1,035.7	מזה: חצי שאירים (ש"ח)
77.9	79.6	78	גיל ממוצע

4. מקבלי קצבת זיקנה לנכה

קצבת נכות מהמוסד לביטוח לאומי משולמת לנכה עד הגיעו לגיל הפרישה, ולאחר מכן משולמת לו קצבת זיקנה. בעקבות תיקוני החקיקה לשיפור מערך הגמלאות לנכים, שהתקבלו בשנת 2002, קצבת הזיקנה המשולמת לקשיש נכה שהגיע לגיל פרישה לאחר 1.1.2002 היא בגובה קצבת הנכות שלו, לרבות קצבה חודשית נוספת (ראו פרק נכות), ששולמה לו לפני שהגיע לגיל הפרישה. קצבה חודשית נוספת משולמת לנכה שדרגת נכותו הרפואית 50% לפחות ודרגת אי כושרו להשתכר 75% לפחות, וסכומה במרבית המקרים 244-360 ש"ח לחודש בדצמבר 2012, בהתאם לאחוז הנכות הרפואית. במעבר לקצבת זיקנה הנכה מקבל למעשה סכום השלמה לקצבת נכות וקצבה חודשית נוספת, אם הוא זכאי לה, נוסף על קצבת הזיקנה.

בדצמבר 2012 כ-45 אלף קשישים נכים (49% בהם נשים) קיבלו קצבת זיקנה עם השלמה לסכום הקצבה בנכות או עם קצבה חודשית נוספת (או שניהם), וזו עלייה של 12.9% לעומת דצמבר 2011 (שיעור גבוה משיעור הגידול ב-2011) (לוח 5). כ-87% מהקשישים הנכים קיבלו גם קצבה חודשית נוספת. הסכום הממוצע של קצבת הזיקנה של הקשישים הנכים היה בדצמבר 2012 כ-2,763 ש"ח, כחמישית ממנו השלמה לקצבת נכות הכוללת קצבה חודשית נוספת. 23.3% מהמקבלים השלמה לנכות או קצבה חודשית נוספת לנכה היו זכאים גם להשלמת הכנסה, כשיעור הגברים והנשים הזכאים דומה: 22.7% ו-24% בהתאמה.

לוח 5

מאפיינים של מקבלי קצבת זיקנה לנכה לפי מין, דצמבר 2012

נשים	גברים	סך הכל	
21,809	23,050	44,859	סך כל המקבלים
18,760	20,066	38,826	מזה: מקבלים קצבה חודשית נוספת
2,718.7	2,806.5	2,763.4	קצבה ממוצעת (ש"ח)
613.9	438.3	524.7	מזה: השלמה לנכות וקצבה חודשית נוספת (ש"ח)
66.2	71.5	68.9	גיל ממוצע

5. מקבלי תוספת ותק

תוספת ותק לקצבת הזיקנה מוענקת לקשישים שהיו מבוטחים בביטוח הלאומי יותר מעשר שנים. שיעורה 2% מקצבת הזיקנה הבסיסית לכל שנת ביטוח הנוספת על עשר שנות הביטוח הראשונות ולא יותר מ-50% מהקצבה. לוח 6 מראה כי בשנת 2012 הוסיף לגדול אחוז הנשים והגברים ששולמה להם תוספת ותק והגיע ל-76% ול-94% בהתאמה. תוספת הוותק הממוצעת ששולמה למקבל קצבה לפי חוק הביטוח הלאומי עלתה אף היא, מ-30.3% מן הקצבה הבסיסית ב-2011 ל-30.7% ממנה ב-2012 (שיעור תוספת הוותק הממוצעת המשולמת למי שזכאי לתוספת זו הוא 37%). כלומר, אחוז המקבלים תוספת ותק עלה, ומספר השנים הממוצע שבעבורן משולמת התוספת גדל אף הוא. התוספת הממוצעת שקיבלו הגברים היתה גבוהה מהתוספת שקיבלו הנשים - 42% לעומת 23.7% בלבד, בהתאמה (שיעור תוספת הוותק הממוצעת המשולמת למי שזכאי לתוספת זו הוא 44.6% ו-31.2% בהתאמה).

אחוז המקבלים תוספת ותק בקרב הזכאים החדשים נשאר כפי שהיה ב-2011 אצל הגברים, 98.2%, והמשיך את מגמת העלייה ל-85.9% ב-2012 בקרב הנשים. אחוזים אלה היו גבוהים מאחוז

הגברים והנשים שקיבלו תוספת זו בכלל המקבלים. תוספת הוותק הממוצעת ששולמה לזכאים החדשים ב-2012 עלתה בקרב נשים אך ירדה בקרב הגברים, אך הפער בתוספת ביניהם נותר גדול: 44% לגברים ו-28.7% לנשים. עם הגידול בשיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה ובמשך שנות עבודתן, צפוי לעלות שיעור הנשים שקיבלו תוספת ותק, בייחוד תוספת ותק מרבית, וכן צפוי גידול בתוספת הוותק הממוצעת.

לוח 6

מקבלי קצבת זיקנה לפי חוק הביטוח הלאומי, לפי שיעור המקבלים תוספת ותק ודחיית קצבה ושיעור התוספת הממוצעת, 2008-2012 (דצמבר)

שנה	שיעור המקבלים תוספת מכלל המקבלים			שיעור התוספת הממוצעת לכלל מקבלי הקצבה		
	סך הכול	גברים	נשים	סך הכול	גברים	נשים
תוספת ותק						
*2008	80.4	92.9	71.5	29.4	41.0	21.3
**2008	83.7	94.4	77.7	29.9	39.3	24.6
*2009	80.1	93.1	72.6	29.7	41.2	21.8
**2009	88.4	96.8	83.2	32.9	43.1	26.6
***, *2009	80.9	93.1	72.6	29.6	41.2	21.8
***, **2009	88.4	96.8	83.2	32.9	43.1	26.6
*2010	81.5	93.4	73.8	29.9	41.5	22.5
**2010	87.7	97.6	82.0	33.3	44.7	26.7
*2011	82.2	93.7	74.8	30.3	41.7	23.0
**2011	89.2	98.2	83.6	34.2	44.6	27.7
*2012	83.0	94.0	76.0	30.7	42.0	23.7
**2012	90.9	98.2	85.9	35.0	44.0	28.7
תוספת דחיית קצבה						
*2008	13.5	14.6	12.8	2.3	2.5	2.2
**2008	12.8	18.5	9.6	2.5	3.6	1.9
*2009	13.5	14.8	12.7	2.3	2.5	2.2
**2009	13.8	19.2	10.5	2.5	3.3	2.0
***, *2009	13.6	14.9	12.7	2.3	2.5	2.2
***, **2009	13.8	19.3	10.5	2.5	3.2	2.0
*2010	13.4	14.7	12.5	2.3	2.5	2.2
**2010	10.0	11.9	8.9	1.9	1.9	1.9
*2011	13.2	14.5	12.5	2.3	2.4	2.2
**2011	11.4	11.1	11.6	2.0	1.4	2.4
*2012	13.1	14.2	12.5	2.3	2.3	2.2
**2012	11.1	10.4	11.6	1.8	1.2	2.2

* כלל המקבלים.

** המצטרפים החדשים.

*** עד 2009 מקבלי קצבאות מפוצלות נמנו כיחידה נפרדת, ומשנת 2010 - כיחידה אחת. כדי לאפשר השוואה על פני זמן, נתוני 2009 מופיעים בשתי הצורות - כיחידה נפרדת וכיחידה אחת.

למקבלי קצבת שאירים מוענקת תוספת הוותק שהמנוח היה זכאי לה. מרבית מקבלי קצבת שאירים (זכאים לשאיירים בלבד וזכאים למחצית קצבת שאירים), 86.3%, זכאים לתוספת זו, וכצפוי שיעור הנשים המקבלות את התוספת שצבר בן זוג המנוח גבוה יותר משיעור הגברים המקבלים תוספת זו - 87.4% לעומת 70.5% בהתאמה. בנוסף, תוספת הוותק הממוצעת שהנשים זכאיות לה גבוהה מזו של הגברים: נשים מקבלות תוספת ממוצעת של 28.5% בעוד גברים זכאים רק ל-22.9%. התוספת הממוצעת בקרב הזכאים לתוספת היא 30.2% בממוצע, המיתרגמים לתוספת בעבור 15.1 שנים שמעבר לעשר שנות הביטוח הראשונות.

6. מקבלי תוספת דחיית קצבה

קצבת הזיקנה בטווח הגילאים שבין גיל הפרישה לגיל הזכאות מותנית במבחן הכנסות. יחיד שהכנסתו מעבודה אינה עולה על 57% מהשכר הממוצע זכאי לגמלה מלאה (לזוג - 76% מהשכר הממוצע). גם הכנסות מהון גבוהות מובאות בחשבון לצורך מבחן ההכנסות (כמפורט בחוק ובתקנות). על כל שקל נוסף מנוכים מקצבת הזיקנה 60 אג' (קצבה מופחתת) עד לאיפוס הקצבה. מי שהכנסתו גבוהה יותר אינו זכאי לקצבה ויקבל תוספת דחיית פרישה בשיעור 5% מהקצבה הבסיסית לכל שנה של דחייה. מי שזכאי לקצבה מופחתת רשאי לבחור שלא לקבל את הקצבה ויהיה זכאי לתוספת דחיית פרישה. תוספת זו משמעותית פחות מתוספת הוותק, הן מבחינת מספר מקבליה והן מבחינת שיעורה.

אחוז הגברים שקיבלו בשנת 2012 תוספת דחיית קצבה הוסיף לרדת באטיות והגיע ל-14.2%. ההסבר בחלקו הוא דחיית גיל הפרישה ובעקבות כך הפחתת שנות דחייה פוטנציאליות לצבירה. התוספת הממוצעת ששולמה למקבל קצבה פחתה במעט לגברים והיתה 2.3%. אחוז הנשים שקיבלו תוספת זו נשאר כשהיה משנת 2010, 12.5%. התוספת הממוצעת ששולמה למקבלת קצבה נותרה כשהיתה בשנים קודמות, 2.2%. למעשה, שיעור התוספת הממוצעת לנשים נותר ללא שינוי מאז 2003. התוספת הממוצעת למקבליה היתה 17.1%, כלומר דחיית פרישה ממוצעת של 3.4 שנים.

בקרב כלל המצטרפים והמצטרפות החדשות היתה ירידה גם באחוז מקבלי התוספת (סך הכול וגברים בלבד. בקרב הנשים האחוז לא השתנה) וגם בתוספת הממוצעת למקבלי הקצבה. שיעור הזכאים לתוספת ירד מ-11.4% בשנה הקודמת ל-11.1%, ושיעור התוספת ששולמה ירד ל-1.8%. התוספת ששולמה לכלל המצטרפים החדשים בגין דחיית הקצבה ב-2012 היתה נמוכה מהתוספת ששולמה לכלל המקבלים, 1.8% לעומת 2.3% בהתאמה, וכך גם שיעור המקבלים תוספת זו, 11.1% לעומת 13.1%. מכאן, שהפורשים החדשים נוטים פחות מהוותיקים לדחות את פרישתם. נטייה דומה נצפתה גם ב-2010 וב-2011, ויהיה מעניין לראות אם נטייה זו תימשך בעתיד.

עם זאת, הגברים שהצטרפו השנה ודחו את פרישתם זכאים לתוספת של 11.9% בממוצע - הם דחו את פרישתם ב-2.4 שנים בממוצע כלומר כמעט במלוא תקופת הדחייה, שלוש שנים. בקרב הנשים תקופת הדחייה המרבית ארוכה יותר (ראו פירוט בהמשך), והמצטרפות החדשות שדחו את פרישתן היו זכאיות לתוספת של 18.8%, כלומר 3.8 שנים.

בעקבות חוק גיל הפרישה צפוי שיעור התוספת בקרב הנשים לגדול בעתיד. ב-5 השנים הקרובות גיל הפרישה לנשים יישאר 62 ואילו גיל הזכאות יוסיף לעלות בהדרגה ויגיע בשנת 2020 לגיל 70. מכאן שמספר הנשים שנשים יוכלו לזכות בעבורן בתוספת דחיית פרישה יגדל בהדרגה מ-5 ל-8 ויתכנס ל-6 בתום תהליך העלאת גיל הפרישה. מנגד, מספר הנשים שגבר יכול לדחות את קצבתו הוא 3 בלבד. לפיכך הפער בשיעור תוספת זו בקרב מקבלי הגמלה בין גברים ונשים צפוי להצטמצם וייתכן

אף כי שיעור התוספת הממוצעת לנשים יהיה גבוה יותר מזה של הגברים (כפי שנצפה כבר בשנתיים האחרונות בקרב המצטרפים והמצטרפות למערכת).

ד. תשלומים

1. רמת הקצאות

בשנת 2012 עלו קצבאות זיקנה ושאיירים הבסיסיות (ליחיד עד גיל 80 ללא השלמת הכנסה) לעומת 2011 בשיעור של 0.8% ריאלית. גידול זה נובע מעדכון הקצבאות בשיעור 2.6%, הגבוה מהגידול במדד המחירים השנתי הממוצע ב-2012 בשיעור של 1.7%. גם קצבאות זיקנה ושאיירים עם השלמת הכנסה עלו ריאלית ב-2012 בשיעור של 0.9%. שיעור הקצבה הבסיסית כאחוז מהשכר הממוצע ירד, מ-16.9% ל-16.8% ליחיד עד גיל 80.

לוח 7

סכום קצבת זיקנה ושאיירים בסיסית לפי הרכבי משפחה נבחרים, 2008–2012

שנה	יחיד		זקן/ה עם בן/ת זוג תלוי/ה		אלמנה עם 2 ילדים*	
	מחירי 2012 (ש"ח)	אחוז מהשכר הממוצע	מחירי 2012 (ש"ח)	אחוז מהשכר הממוצע	מחירי 2012 (ש"ח)	אחוז מהשכר הממוצע
מי שטרם מלאו לו 80 שנה						
2008	1,348	15.2	2,025	22.9	2,608	29.5
2009	1,387	16.1	2,083	24.2	2,680	31.1
2010	1,456	16.8	2,187	25.2	2,815	32.4
2011	1,469	16.9	2,207	25.4	2,846	32.7
2012	1,481	16.8	2,226	25.2	2,871	32.6
מי שמלאו לו 80 שנה						
2008	1,431	16.2	2,107	23.8		
2009	1,471	17.1	2,166	25.1		
2010	1,539	17.7	2,269	26.2		
2011	1,552	17.8	2,290	26.3		
2012	1,565	17.7	2,310	26.2		

* לא כולל קצבאות ילדים.

2. היקף התשלומים

ב-2012 גדל סכום התשלומים של ענף זיקנה ושאיירים (ללא הוצאות מינהל) במחירים קבועים בשיעור של 3.8%. תשלומי הגמלאות שלפי חוק הביטוח הלאומי עלו ריאלית ב-4.9% ותשלומי הגמלאות שלא לפי חוק הביטוח הלאומי ירדו ריאלית ב-2.2%. חלקם של תשלומי הגמלאות שלא על-פי חוק (הכוללים גם את תשלומי קצבאות השלמת הכנסה למקבלים קצבה לפי חוק הביטוח הלאומי) בכלל תשלומי קצבאות הזיקנה והשאיירים הגיע ב-2012 ל-15.6%. סך כל התשלומים לקצבאות הביטוח הלאומי ב-2012 (ללא הוצאות מינהל) גדל ריאלית בשיעור של 5%, שהיה גבוה יותר משיעור הגידול בתשלומי ענף זיקנה ושאיירים. לפיכך חלקם של תשלומי ענף זיקנה ושאיירים בתשלומי המוסד בשנת 2012 ירד ל-37.5% לאחר שהיה 37.9% בשנה הקודמת.

לוח 8

תשלומי קצבאות בענף זיקנה ושאיירים (ללא הוצאות מינהל, מיליוני ש"ח), 2012-2008

2012	2011	2010	2009	2008	סוג קצבה
מחירים שוטפים					
24,524	23,238	21,782	19,931	18,391	סך כל התשלומים
20,689	19,383	17,946	16,284	14,837	לפי חוק הב"ל
3,835	3,855	3,837	3,647	3,554	לא לפי חוק הב"ל
מחירי 2012					
24,524	23,635	22,919	21,537	20,531	סך כל התשלומים
20,689	19,714	18,882	17,595	16,563	לפי חוק הב"ל
3,835	3,921	4,037	3,941	3,968	לא לפי חוק הב"ל

